

УДК 336.711.642

І. Ю. Стукан,
аспірант кафедри менеджменту банківської діяльності, Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ СЦЕНАРІЇВ ЩОДО УПРАВЛІННЯ РІВНЕМ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

I. Stukan,
Postgraduate, Department of Banking Management, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

FORMATION OF EFFECTIVE SCENARIOS FOR MANAGING THE LEVEL OF LIQUIDITY IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

У статті досліджено сучасні методи та теоретичні напрацювання до сутності оптимізації управління рівнем ліквідності банківської системи України. Візуалізовано поетапний підхід НБУ та, виходячи із запропонованих ініціатив, побудовано сценарії забезпечення оптимального рівня ліквідності на основі діагностики економічних явищ та процесів. Крім того, надано розмежовані визначення для загрози, ризику та кризи ліквідності у банківській системі. Досліджено вплив та взаємозалежність зовнішніх чинників у механізмі ризик-менеджменту. З перспективою подальшого вдосконалення розглянуто дії національного регулятора за фазами банківської кризи, а також заходи щодо управління ліквідністю на макро- та мікрорівні. Сама ж ліквідність розглянута як вагомий показник надійності банківського сектору та компонент повернення довіри до фінансових посередників.

The article investigates modern methods and theoretical works about the essence of optimization the level of liquidity management in the banking system of Ukraine. Also, based on the proposed initiatives, here was visualized the NBU stage-by-stage approach and constructed scenarios to provide an optimal level of liquidity on the basis of the diagnosis of economic phenomena and processes and constructed scenarios to ensure the optimal level of liquidity on the basis of the diagnosis of economic phenomena and processes. In addition, we delineated definitions for the threat, risk and liquidity crisis in the banking system. Besides, it was investigated the influence and interdependence of external factors in the risk management mechanism. With the prospect of further improvement, were considered the actions of the national regulator on the phases of the banking crisis, as well as measures on liquidity management at the macro and micro levels. Liquidity itself is considered as a significant indicator of the reliability of the banking sector and a component of the trust returning to financial intermediaries.

*Ключові слова: ліквідність банків, ризик, криза, стратегія НБУ, сценарії.
Key words: bank liquidity, risk, crisis, NBU strategy, scenarios.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна банківська система характеризується існуванням значного структурного профіциту ліквідності, що свідчить про неефективне управління грошовою емісією і ліквідністю банківської системи з боку НБУ. На фоні грошового голоду в реальному секторі обороти розміщення коштів банками на депозитних сертифікатах НБУ за 2016 рік майже у півто-

ра рази перевищили номінальний ВВП. Надвисокі ставки за депозитними сертифікатами (18—22%) чинять руйнівний вплив на економіку — блокують процеси кредитування та сприяють створенню фінансової бульбашки через додаткову непродуктивну емісію гривні для виплати процентів. В основі цих наслідків — відсутність положень щодо протидії банківським ризикам.

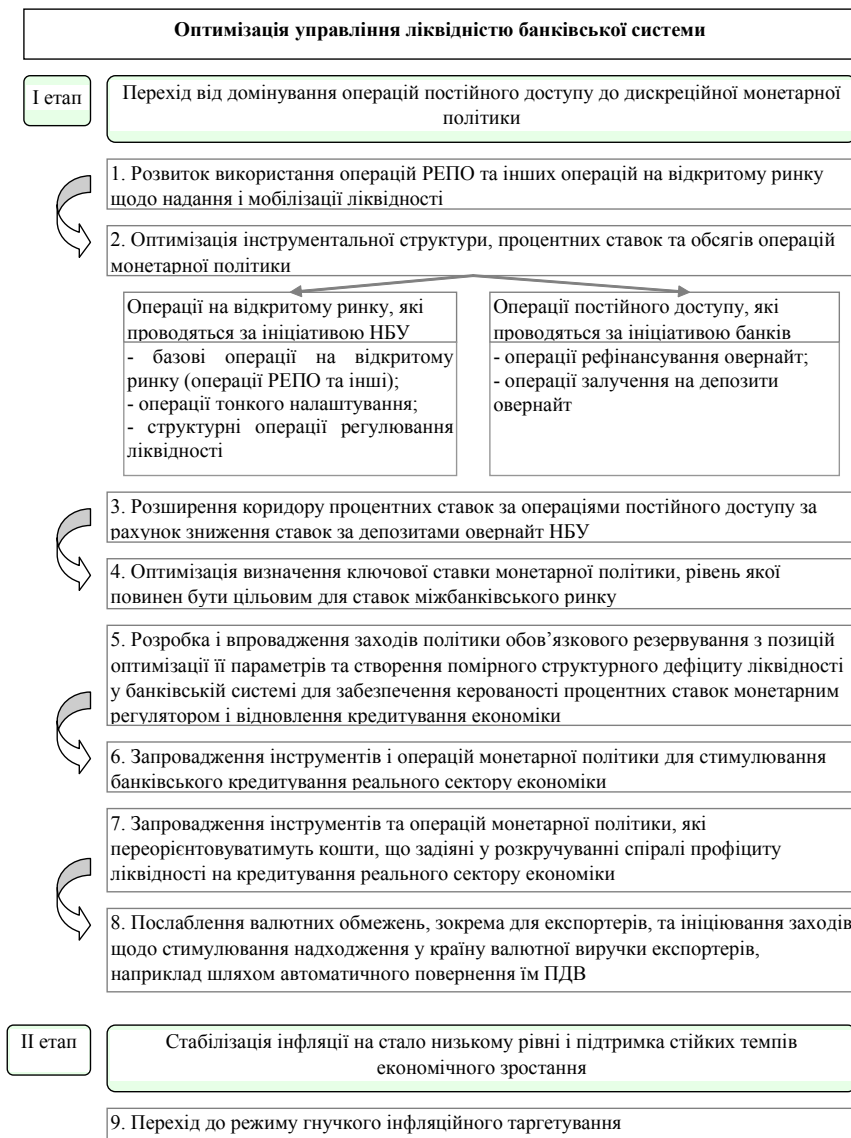

Рис. 1. Оптимізація управління ліквідністю банківської системи

Джерело: розробка автора на основі [1, с. 57—62].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанню регулювання ліквідності банку та банківської системи присвячено багато праць як вітчизняних, так і закордонних авторів. Вагомий внесок у дослідження банківської ліквідності здійснено такими вітчизняними науковцями, як В.І. Міщенко, А.В. Сомик, М.І. Макаренко, Л.О. Примостка, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Диба, А.М. Герасимович, Я.В. Грудзевич, О.В. Дзюблюк, Б.Л. Луців, Л.М. Кіндрацька, В.В. Корнєєв та інші. Серед закордонних авторів діяльність центральних банків на відкритому ринку досліджували А. Гайтан, Дж. Генлі, С. Грей, Н. Телбот та ін. Проте, незважаючи на значний доробок наукового співтовариства, проблема ефективного діагностування ліквідності залишається нерозв'язаною. Особливо це стосується українських реалій, де питання аналізу, прогнозування та регулювання ліквідності всієї банківської системи є недостатньо дослідженим.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є об'єктивна діагностика рівня ліквідності банківської системи, зіставна з можливос-

тями та перспективами грошово-кредитної політики НБУ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасний стан банківської ліквідності демонструє прорахунки в управлінні як Національного банку України, так і комерційних банків, пов'язані з впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

З метою стабілізації ситуації Комітет Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності розробив Стратегію розвитку банківської системи на 2016—2020 рр. [1, с. 57], у якій оптимізація управління рівнем ліквідності банківської системи відбувається в 2 етапи та має на меті перехід до режиму гнучкого інфляційного таргетування (рис. 1).

На першому етапі має бути здійснений перехід від домінування операцій постійного доступу до дискреційної монетарної політики.

Сутність зазначеного переходу полягає в такому:

а) при тимчасовому збереженні валютних обмежень досить швидко змінити операційну систему монетарної політики. А саме: перейти від домінування операцій по-

Таблиця 1. Забезпечення ліквідності банківської системи на основі діагностики економічних явищ та процесів

Зовнішні показники	Діагностика	Заходи забезпечення ліквідності
<ul style="list-style-type: none"> - відкритість і доступність міжбанківського ринку; - різниця між обсягами коштів на коррахунках банків у Національному банку України і необхідною сумою обов'язкових резервів; - значні коливання курсу національної валюти; - дефолти першокласних компаній-позичальників; - зміни процентних ставок, наприклад, LIBOR, облікової ставки тощо 	Загроза ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> - визначення ключової ставки монетарної політики, рівень якої повинен бути цільовим для ставок міжбанківського ринку; - впровадження заходів політики обов'язкового резервування з позицій оптимізації її параметрів; - послаблення валютних обмежень, зокрема для експортерів, та ініціювання заходів щодо стимулювання надходження у країну валютної виручки; - подовження термінів погашення наданої ліквідності для окремих груп фінансових установ
<ul style="list-style-type: none"> - знецінення майна, яке надано в забезпечення за кредитними операціями банків (зокрема через падіння цін на ринку нерухомості, кризи окремих галузей економіки тощо); - відсутність кредитування економіки з боку міжнародних організацій; - відсутність довіри до банківської системи 	Ризик ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> - систематизація підходів до оцінки вартості цінних паперів – предметів застави; - збільшення кількості банків, які мають право на отримання ліквідності у кризових у ситуаціях; - розбудова механізмів надання державних фінансових гарантій комерційним банкам
<ul style="list-style-type: none"> - економічний спад; - радикальна зміна вектора розвитку економіки; - волатильність цін на енергоресурси 	Криза ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> - перехід до дискреційної монетарної політики - розробка середньострокової стратегії курсоутворення

стійного доступу (які при існуючих процентних ставках за депозитними сертифікатами НБУ призводять до розвитку фінансової бульбашки — спіралі структурного профіциту ліквідності, непродуктивної емісії та блокують вирішення проблеми грошового голоду у реальному секторі) до дискреційної політики, спрямованої на досягнення оптимального рівня банківської ліквідності і стимулювання кредитування реального сектору. Це дозволить створити альтернативний фіксованому курсу якір для валютної і цінової стабільності;

б) після цього поступово послабити валютні обмеження з одночасним стимулюванням припливу валютних коштів експортерів в країну (зокрема, наприклад, через автоматичне відшкодування ПДВ) для стійкої стабілізації валютного ринку.

Крім того, Національному банку необхідно розробити динамічну модель оптимізації рівня ліквідності банківської системи України на базі сучасного підходу математичного моделювання складних мереж (complex networks modelling), який використовується багатьма центральними банками світу. Це дозволить у щоденному режимі приймати ефективні рішення щодо проведення операцій на відкритому ринку для забезпечення оптимального рівня ліквідності банківської системи.

На другому етапі за умов успішного виконання заходів першого етапу стратегії, валютної стабілізації, подолання стагфляційної кризи і відбудови механізмів ринкового курсоутворення, необхідно є стабілізація інфляції на стало низькому рівні і підтримка стійких

Таблиця 2. Дії національного регулятора за фазами банківської кризи

Фаза	Характеристика	Дії національного регулятора
Загострення (максимальна дія ризик-фактора)	Збільшення розміру сумнівних та безнадійних кредитів у кредитному портфелі банків	Надання державних кредитів, державних гарантій за виданими банківськими кредитами; зниження облікової ставки національного регулятора; компенсація банкам частини збитків, які виникають за сумнівними та безнадійними кредитами
	Відплив депозитних вкладів	Уведення заборони щодо дострокового зняття депозитних вкладів; надання державних гарантій за всіма депозитними вкладами
	Збільшення розміру неліквідних активів	Обмеження банківських тарифів; викуп за рахунку державних фондів проблемних активів; націоналізація банку; розширення переліку активів, які приймаються національним регулятором у якості застави за кредитами
	Погіршення економічних нормативів банку	Підвищення фінансової дисципліни; надання державних ресурсів на рекапіталізацію банків; зниження економічних нормативів та мінімальних резервних вимог для комерційних банків; уведення тимчасової адміністрації
Стабілізація (середня дія ризик-фактора)	Поступове поліпшення показників функціонування банківської системи	Скасування заборони щодо дострокового зняття депозитних вкладів, приватизація націоналізованих банків
Оновлення (мінімальна дія ризик-фактора або ризик відсутній)	Подальший розвиток банківського сектора (впровадження нових банківських продуктів, збільшення розмірів кредитування, ресурсної бази)	Лібералізація валютного курсу, збільшення нормативів резервування, зняття обмеження з банківських тарифів, реструктуризація банківських боргів

Джерело: [2, с. 7].

темтів економічного зростання. На цьому етапі стане можливим перехід до режиму гнучкого інфляційного таргетування (FIT — Flexible Inflation Targeting), що передбачає оптимальний компроміс між забезпеченням цінової стабільності і стимулюванням економічного зростання [1, с. 62].

Для адекватної діагностики ліквідності банківської системи та вибору напрямів її ефективного функціонування, розглянемо три фази ліквідності, які можуть бути обумовлені обсягами її показників:

— загроза ліквідності банківської системи — процес впливу негативних чинників на ліквідність банківської системи, порушуючи його платоспроможність;

— ризик ліквідності банківської системи — ризик недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу;

— криза ліквідності банківської системи — нездатність провадження збалансованої грошово-кредитної політики НБУ.

Діагностування стану ліквідності банківської системи через наведені фази циклу показано в таблиці 1.

Кризовий стан має три фази: загострення (наявність диспропорцій у розвитку банківської системи, посилення відпливу капіталу з банківських установ), стабілізація (поступове поліпшення показників функціонування банківської системи), оновлення (нормалізація роботи банківської системи). Кожна з цих фаз пов'язана з силою дії (максимальна, середня, мінімальна) певного ризик-фактора. У кожній фазі національний регулятор має здійснювати дії, що вказані в таблиці 2.

На рівні комерційних банків стоїть питання про дотримання оптимального рівня ліквідності, що знаходиться у проміжку між втратою платоспроможності та збільшенням доходів. При виборі шляхів досягнення оптимальної ліквідності банки повинні виходити з таких принципів [3, с. 21]:

— золоте правило балансу — строк пасивів має відповідати строкам активів;

— теорія залишків — вклади, що можуть бути відкликані в будь-який момент, як правило, доступні відносно тривалий термін, що задовольняє ліквідність. Залишки є частиною вкладів, яким притаманна довгостроковість;

— теорія легкореалізованості — активи можуть бути швидко реалізовані на ринку, отже, є ліквідними. При встановленні ліквідності активів важливу роль відіграє час, протягом якого вони можуть бути реалізовані, а формальна тривалість таких активів не є по суті важливою;

— теорія максимального обтяження — можливі втрати внаслідок передчасного продажу мають обмежуватися розміром власного капіталу.

Для зниження ризиків у нинішніх економічних умовах банкам рекомендовано:

— підвищити якість власних активів — аналіз діяльності банків показує, що збиткова діяльність забезпечена, в першу чергу неякісними активами, які тягнуть за собою зростання резервів, що в кінцевому результаті спонукає до значного зростання витрат банку;

— надавати кредити лише надійним позичальникам з високою платоспроможністю;

— збільшити диверсифікацію активів.

ВИСНОВКИ

Загострення кризових явищ в економічній та фінансовій сфері України потребують значного удосконалення існуючої практики оптимізації ліквідності банківської системи. Виходячи з наявних методик, НБУ варто вдосконалювати існуючі стратегічні напрями щодо мобілізації рівня ліквідності у відповідності з наявними загрозами та ризиками.

Крім того, для управління ризиком ліквідності банківської системи та підтримки його на допустимому рівні, повинні застосовуватися оперативні заходи з боку Національного банку України, включаючи операції рефінансування, кредити овернайт тощо. Комплексна діагностика ліквідності сприятиме всебічному її контролю та допоможе захистити як окремі банки, так і банківську систему в цілому від потенційної кризи в майбутньому.

Література:

1. Стратегія розвитку банківської системи 2016—2020: "Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки" [Електронний ресурс] / Комітет Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності. — Режим доступу: <https://www.forum-strategy.com>

2. Бобиль В. Ризик-фактори та ризик-результати на різних рівнях банківської діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/3983>

3. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляд: (Науково-аналітичні матеріали) [Електронний ресурс] / В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова, Р.М. Набок, О.Г. Приходько, Н.В. Гришук, — К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. — 2008. — № 11. — 220 с. — Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70689>

References:

1. Verkhovna Rada Committee on Financial Policy and Banking (2015), "The state-of-the-art development of the banking system 2016 — 2020: Synergy of bank's development and industrialization of the economy", available at: <https://www.forum-strategy.com> (Accessed 05 Nov 2017).

2. Bobyl, V. (2014), "Risk factors and risk-based results at different levels of banking", available at: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/3983> (Accessed 05 Nov 2017). Ryzhik-factory ta ryzhik-rezultaty na riznyh rivnyah bankivskoyi diyalnosti.

3. Stelmah, V.S. Mischenko, V.I. Krylova, V.V. Nabok, R.M. Pryhodko, O.G. Gryshuk, N.V. (2008), "Liquidity of the bank: separate aspects of management and world experience of regulation and supervision: (Scientific and analytical materials)", available at: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70689> (Accessed 05 Nov 2017).

Стаття надійшла до редакції 08.11.2017 р.